

ПРОБЛЕМА ВИБОРУ МОДЕЛІ РОЗПОДІЛУ ВЛАД

Валентин ЯКУШИК — професор юридичного факультету Київського університету та професор факультету суспільних наук Національного університету «Києво-Могилянська Академія», доктор політичних наук

Ставлення абсолютної більшості сучасних вітчизняних державознавців та представників української політичної еліти до ідей розподілу та взаємозалежності влад швидкими темпами еволюціонувало від несприйняття цієї концепції (як «буржуазно обмеженої») до її тлумачення як майже єдино можливої моделі реальної демократії у цивілізованому суспільстві.

В силу об'єктивних обставин, пов'язаних з особливостями політичного процесу в колишньому СРСР в період «пізнього» Горбачова, домінуючою на пострадянському політичному просторі (в тому числі й в Україні) стала і дотепер залишається американо-французька модель розподілу влад, але, безумовно, зі своїми національними особливостями, спрощеннями та збоченнями. У порівнянні з багатьма іншими моделями ця модель надає дуже великі повноваження виконавчій владі.

«Національні» ж пострадянські збочення стосуються перш за все нерозвиненості судової влади як незалежної гілки влади (зокрема відсутності або «тимчасового» припинення діяльності Конституційного Суду), а також гіпертрофованої автономності президенсткої адміністрації від інших частин адміністративного апарату (тобто в межах виконавчої гілки влади в цілому). Крім того, «класичне» змагання гілок влади у пострадянських державах фактично структурується та наповнюється боротьбою між тими чи тими політичними течіями, культурно-політичними та економічними регіонами, секторами та галузями господарства (наприклад, між ВПК, нафто-газовим, агропромисловим та іншими комплексами) тощо.

Певні політичні сили в Україні (як і в інших пострадянських державах) беруть або скоро можуть взяти на «ідейно-теоретичне озброєння» британсько-індійсько-японський варіант теорії розподілу та взаємозалежності влад. Ця модель передбачає провідну роль і теоретично навіть можливість «всевладдя»

парламенту. Між іншим, як здається, в такій моделі нема нічого однозначно негативного для держави перехідного типу. Проблема в тому, які політичні сили контролюють конкретні гілки влади. Якщо б в Україні радикальні ліберали або національні демократи контролювали Верховну Раду, їм була б не потрібна президентська або напівпрезидентська республіка і вони (а не лише б ліві сили) доводили б зараз, що парламентська республіка є «запорукою успішного ходу реформ».

Водночас швейцарська модель, здається, поки що не стала взірцем для скільки-небудь впливових політичних сил України, однак і вона може виявитись потенційно прийнятною. До неї можуть звернутися як ліві, так і в певних умовах національні демократи разом з авторитарними націоналістами.

Посилення популярності авторитарних моделей серед певних верств вітчизняної політичної еліти (причому не лише серед відносно «деїдеологізованої» технократичної її частини та вихідців з лав старої партноменклатури, але й у прошарку ширших національних демократів) в умовах поглиблення загальнонаціональної соціально-економічної кризи може привести до зростання інтересу теоретиків і практиків до досвіду трансформаційних процесів у країнах, де активну політичну роль відігравали своєрідні органи надзвичайної влади (наприклад, Революційна Рада в Португалії у 1974-1982 роках, різні хунти в Таїланді, в багатьох інших країнах).

В межах продовження демократичного консенсуального політичного процесу, на який поки що орієнтується більшість політичних сил України, та впровадження в життя вітчизняної моделі розподілу та взаємозалежності влад значний теоретичний інтерес може представляти осмислення історичного досвіду державотворення в Китаї на базі ідей Сунь Ятсена та Конституції Китаю 1947 року, в якій закріплено існування не трьох традиційних гілок влади, а п'яти — не лише законодавчої, виконавчої та судової, а ще й екзаменаційної та контрольної. Такий концептуальний підхід, дає змогу починати серйозну організаційну роботу з формування системи автономної державної служби й тим самим — проведення реальної адміністративної реформи, а не обмежуватися черговим реформуванням державного апарату. Це також допомагає деяким державним структурам (наприклад, прокуратурі та слідчим органам) краще зорієнтуватися і знайти своє місце у загальній схемі (зараз іноді —

майже у хаосі) державних та напівдержавних інституцій.

Конституційний досвід Нікарагуа у період інституціоналізації там базових компонентів плюралістичної демократії включає в себе й виділення в межах системи розподілу та взаємозалежності влад такої специфічної гілки влади, як установча влада. Установча влада — це влада, що має поноваження створювати нові державні органи або повністю змінювати їх персональний склад. Для сучасної України, якій ще доведеться приймати постійну (а не тимчасову) конституцію й формувати раціонально побудовану та реально підзвітну народу і ефективно функціонуючу систему державних органів, ця теоретична конструкція та її інституційно-нормативне закріплення може мати неабияке практичне значення.

В цілому ж, розробляючи сучасну національну модель розподілу влад на Україні серед різних видів влад доцільно розрізнити: установчу, законодавчу, виконавчу, судову, контрольну, екзаменаційно-атестаційну, військову, культурно-ідеологічну, економічну (в тому числі владу над інфраструктурами життєзабезпечення суспільства) тощо.

Усвідомлення державно-правового досвіду різноманітних сучасних та історичних моделей розподілу та взаємозалежності влад є однією з важливих складових частин інтелектуального підґрунтя процесу справжнього державотворення в Україні й пошуку реального виходу за межі конструювання зовнішніх атрибутів державності, нерідко позбавлених дійсного державницького змісту у його сучасному розумінні, притаманному цивілізованому постіндустріальному суспільству.